

*Berättelse om hur Ängelsbergs konsumtionsförening kom till.
Av Abdon Johansson.*

Några år efter sekelskiftet började en alldeles omotiverad prisstegring av snart sagt alla varuslag att märkas i våra trakter. Vi diskuterade ofta - grannarna emellan - om orsakerna till denna förändring, ty någon varubrist förelåg inte, och våra förfrågningar hos våra handlare gav endast negativt resultat.

En dag var jag å yrkets vägnar ifärd med något arbete i handlande Wahlfeldts butik i Sörby, då prosten kom med en del brev. Då W... läst ett av breven slog han det i disken med en ilsken smäll och mumlade att han hade en grosshandlare i Örebro som kunde förse honom med de varor han behövde, ty han var inte benägen att dansa efter de här herrarnas pipa. Då W... och jag voro väl bekanta och goda vänner, dristade jag mig att fråga vad orsaken var till hans vrede? Joo, sa han: "Dom vill tvinga mig att öka priset på mina varor, annars blir jag avstängd från köp av dem."

Sedan berättade han utförligt hurusom grossörerna sammanslutit sig i syfte att höja priserna på alla varor, och samtidigt tvinga detaljhandlarna öka varupriserna efter en av dem anvisad linje. De flesta detaljhandlarna sågo i arangemanget en ökad vinst för dem själva i denna anordning, och gick därför villigt med på de nya deriktiven.

Men icke alla släppte efter för de nya kraven - därvid nämnde han en handlare som nyligen stängt sin affär, hellre än att var med på någon ny uppskörtning av konsumenterna. Och nu kom min vän till samma beslut, såvida ej Örebrogrossisten höll honom med varor efter de gamla priserna.

Efter dessa värdefulla upplysningar var det en lätt sak att informera grannar och vänner om orsakerna till prisstegringen. Straxt efteråt skrev en av mina grannar Smidesmästaren Wiktor Hagberg en artikel i Bergslagsbladet där han funerade om vi möjligen skulle kunna starta en konsumtionsförening, och därigenom få priserna sänkta i någon mån. Det var tydligt att en hel del av befolkningen i W.Wåla längtat efter någon lösning i samma riktning, ty en mängd röster höjdes för att genast starta en förening. En skomakarmästare J.E.Thorgren i Ängelsberg satte genast igång en kraftig agitation för saken.

Snart sammankallades ett möte i goodtemlarlokalen Sörby, där en stor och enig publik förklarade sig redo att på allt sätt stödja den tilltänkta föreningen. En interimstyrelse med banvakt Mällkvist som ordförande tillsattes av mötet. Denna styrelse var snart färdig med sitt förslag till stadgar, lokal m.m.

Ett nytt konstituerande möte utsattes att sammanträda i goodtemplarhuset, Ängelsberg. Lokalen var packad av folk, och under Herr Mällkvist rutinerade ledning dryftades de frågor som interimstyrelsen föreslagit. Bland de mest debatterade frågorna var kontant eller kreditthandel. Kontanthandel segrade dock i omröstningen. Sedan kom frågan om kontanter till hyra, inköp av varor, jemte andra omkostnader, och beslöts att en första insamling skulle företagas redan under mötet. Resultatet av denna insamling blev 50 kronor.

Då steg en av tvivlarna upp och framhöll i drastiska ordalag hur det brukar bli med en hel del företag som startas i berusningens ögonblick och drar en hel del folk med sig, vilka vid närmare eftertanke finna att de

dragits med i något som de i fortsättningen inte vill vara med om. Sedan pekade han med ett visst förakt på den lilla lådan med de 50 kronorna i: "Wad är det där att komma med då man ska starta handel och vräka gamla handlare ur sin fasta ställning. Talet jorde ett visst intryck, men ordförande räddade stämningen genom att föreslå val av styrelse. "Det blir deras sak att se till hur det skall bli med finansieringen av företaget."

Styrelsevalet utföll så att till ordförande omvaldes Lars Mellkvist. Övriga blevo: Skomakarmäst. J.E. Thorgren, Brukssmederna Anders Andersson och Paul Karlsson, Rättare Carl Jakobsson, Ängelsberg, Smidesmästare Wiktor Hagberg och målare Abdon Johansson, Kvarnvreten, Sörby.

Det första styrelsen beslöt var att kalla Herr Rosling, medlem i det nystartade Kooperativa Förbundet till en föreläsning, för att få höra hans mening om saken, och få pålitliga direktiv.

Han kom snart, och höll en mycket upplysande föreläsning om konsumtionföreningar och deras möjligheter att hävda sig i kampen mot det starkt kartellbundna handelsskrytet. "Ännu finns det grossister som det går att köpa av för rimliga priser." Derför manade han oss till gott mod - att hävda kontantprincipen och antaga förbundets mönsterstadgar. Då fattade en del tveksamma nytt mod och anteckningen om kontantinsatser mot 5 procents ränta blev allmän bland de församlade.

På kvällen samlades styrelsen i ett rum i stora hotellet, där Rosling blev provvryttare med ett rikhaltigt lager. Som vi tyckte att priserna voro rimliga, köpte vi för över tusen kronor av honom.

Betalningen var den vanliga - tre månader. Waror skulle komma från de grosshandlare som ännu vågade sälja åt kooperativa föreningar. Att leverera kött å fläskvaror utsågs slaktare Bark i Norberg.

Vår första butik inreddes i en liten kammare i det hus där den lilla bokhandeln existerar. Denna kammare stod med en trappa i förbindelse med en tvättstuga med cementgolv. Den - tvättstugan v.s. fick tjänstgöra som magasin och källare. Denna lägenhet fick vi hyra av stora hotellets ägare. En bur för fotogenfatet uppfördes i parken utanför.

Nu kom frågan om föreståndare. Wem var lämplig till det? (En del gamla inom föreningen menade att en snäll människa gott kunde ta hem lite varor och dela ut dem alldeles gratis. Att avlöna föreståndare och expedit var inte rimligt, ty då blev det ju lika dyrt som i andra handelsbodas! Men nu fanns det inte någon så snäll människa. Förr hade det ju hänt att någon tilltagsen person köpt hem en tunna sill å en låda russin, detta mest för, att för egen del få billigare vara. För att undvika att varan blev gammal och onjutbar delade de med sig åt grannarna för inköpspriset. Detta sätt användes verkligen sporadiskt av en och annan. Dessa förslag kullkastades dock snart av vår energiska ordförande genom att förklara att här var fråga om mer än en tunna sill). Jag har inskjutit denna parantes för att visa hur mycket som ville komma i vägen och väcka oro i mångas sinnen.

Styrelsen sammanträdde alltså en dag hemma hos ordförande. Där dryftades föreståndar-frågan, och efter åtskilliga om och men, valdes skomakarmästare J.E. Thorgren till föreståndare. Han hade, såsom varande skohandlare en viss vana i yrket.

Efter vederbörligt klubbslag i föreståndarvalet kom nästa fråga av ordförande: Å sedan behöver vi en expedit. Kan i nämna någon passande - en som inte blir för dyr?

Vi från södra sockendelen nämnde en fröken Augusta Bovin som för en tid sedan åter-kommit från Amerika. Hon var allmänt känd för sin hederlighet och ordentlighet. Vi föreslogo att hon borde tillfrågas innan hon sökte någon annan plats. Det blev även hela styrelsens beslut och vi lyckades verkligen få henne till expedit. Hon åtog sig platsen för två kronor om dagen.

Härmed ansågs vi oss äntligen vara i hamn, och kan få ta ijen oss litet efter de många sammanträdena som ofta följde tätt på varandra.

Butiken öppnades alltså. Det var år 1906. Till en början två gånger i veckan, sedan tre gånger, ty kunderna blevo flera och varusorteringen fylligare. Det kunde väl bli litet gnissel ibland men det gick snart över. I julveckan blev det för mycket för fröken Bovin, varför jag fick order att vara där och hjälpa till med diverse. Alla skulle ha fotogen till julen, extra köttvaror och helgdagsmat av alla sorter, jemte mycket annat som behövde langas upp ur magasinet. Allt sådant kom på min lott och koersen gick glänsande - efter vårt sätt att se.

Wid nyåret var det inventering enl: gängse sed. Sedan kom frågan om granskning av böckerna för att se hur ställningen gestaltade sig, ty vi måste ju redovisa vårt fögderi inför årsmötet i mars. "Jaha, sa Mällkvist, vänd till föreståndaren, har du böckerna mä dej, så ska vi se på dom mens vi ä samlade?" "Ja, böckerna, - jag har inga böcker sa Thorgren halvgråtande. Jag försökte ta en kurs i bokföring, men jag hann inte med allt. Jag har ju mitt skomakeri å min skohandel å så kom det så mycket provvryttare i skor å för butikens räkning, å inköp å hemskaffning från järnvägen, så jag hann ine mer."

Detta var stora skrällen. - Där stod vi nu utan någon idé om vad vi skulle ta oss till. "Har du papperen i behåll då" röt Mällkvist. "Jo det har jag" - Nu går det nog för oss som det gick för styrelsen i Borlänge konsumtionsförening, fortsatte Mällkvist, - som fick krypa i kurrån allihop, när det befanns att som inte fört böcker. Jo det här var fint! Vi voro begripligt nog skräckslagna allesammans. - Fängelse - bevara oss, det måste bli någon råd.

Ordförande grubblade länge, och till sist sade han till mig: "Du får ta och resa upp till Kärrgruvans konsumtionsförening å se till hur dom har det med böcker, å ta reda på så mycket som möjligt." Som det var vinter, hade jag gott om tid i mitt yrke, därför kunde han skicka mig. Om någon dag var jag alltså i Kärrgruvan och steg in i den rymliga butiken.

Jag blev sående där länge och såg hur arbetare stego in och handlade till sitt behov, och hur de sedan togo fram en bok ur fickan och lemnade den till en dam som bara skrev, ideligen skrev varornas namn, vikt och pris i en kladd, och i kundens bok detsamma. Jag såg ingen som betalade kontant - allt var kredit.

Expediten löpte i ett väsen med varor ur magasinet, ty det fanns just ingenting i butikens hyllor. De flesta stodo tomma. Några anjovisburkar i ett hörn, några tygstycken i ett annat. Det var allt. Inte en ansats till skyltning av något slag, å det behövdes kanske inte, de hade sin bestämda kundkrets, å därmed var allan rättfärdighet uppfylld.

Da hade vi det mycket trevligare i vår lilla kammare. Efter denna översikt gick jag fram till den skrivande damen och frågade efter föreståndaren. Han var i magasinet, men kom genast in. Sedan jag hälsat och talat om mitt ärende, bjöd han mig stiga in på kontoret - ett stort rum med en mängd hyllor kring väggarna fulla av kontorsböcker, stora och små. Så tog han ned en del böcker, nämnde deras namn. "Först har vi den här boken, å så den här, å så den här, å så den här, allt medan han bläddrade och förklarade. Nähej sade han till slut, jag måste ut och hjälpa henne skriva.

Som jag föga begrep av alla de termer han använde under den lilla halvtimmeskursen, hade jag ingen annan behållning av visiten, än den - att kreditssystemet för med sig en massa onödig skrivning som en kontanthandel ändå släpper.

Efter min hemkomst hade vi genast ett nytt sammanträde där jag skildrade intrycken av min resa, isynnerhet om bokföringen. Och att den kallades dubbel Italiensk bättrade inte upp saken ett dugg. Det behövs en ordentlig kurs för att kunna lära sig sådant, mente jag.

"Ja, jag hann inte lära mig något av allt det där klagade föreståndaren, men jag ska försöka få tag i någon kontorskunnig man som kan hjälpa oss"! Det skulle väl vara någon handlare det då sa Mällkvist, men vi betackar oss för någon hjälp från det hållet!

"Nej! jag ska skriva till Gevle konsumtionsförening, dom är gamla å försigkomna, å dom hjälper oss säkert ur den här klämman."

Någon vecka därefter kom åter order om sammanträde på vanlig plats. Vi från södra sockendelen började nästan känna det tröttande att gå till Ängelsberg så där ofta. Men vi voro besjälade av en stark önskan att komma till en lösning av svårigheterna. Så snart vi bänkat oss tillrätta hälsades vi välkomna av Ordförande, och vi sågo på hans miner ach sätt att han funnit en lösning. "Som ni mins, lovade jag att skriva till Gevle," därmed tog han fram en liten röd bok och visade oss," det här är en lärobok i bokföring för konsumtionsföreningar med kontanthandel, och den ser inte ut att vara så svårlärd efter vad jag förstår, å jag tror att vi föreslår Johansson att han försöker lära sig detta - därmed vände han sig till mig och sade: Ta åt dig saken, Thorgren får skaffa de böcker som behövs, å som han menar sej ha alla papper kvar så klarar du nog upp saken till årsmötet.

Jag satt alldeles stum till en början. Orden An: Per: Debitorer, Kreditorer och mycket annat som jag hört i Kärrgruvan, svävade i huvudet, å så räkning som redan under skoltiden var min fasa. Måste jag nu i min ålderdom lära mig detta på nytt, ty det var ju nödvändigt om man skall föra böcker. Tid hade jag nog, men det blir nog för stort ansvar - Nå, sa Ordförande till sist, om du vill gripa dej an med det här så ska du inte behöva göra det gratis, vi ska se till att du får en skälig lön för besväret.

De sista orden muntrade upp mig, ty vi voro annars så vana att göra allting gratis - att jag lovade att försöka.

Mötet skildes sedan under allmän belåtenhet, och jag följde Thorgren upp på hans verstad för att ta en första titt på de betydelsefulla papperen. Han kom ut ur en skrubbe med en stor sockerläda smockfull av

papper: Fakturor, kvitton och andra affärshandlingar i en enda röra. Allt såg så tröstlöst ut att jag starkt tvivlade på att kunna lösa problemet.

Sedan jag studerat boken några dagar och friskat upp de fyra räknesätten någorlunda trodde jag mig vara kapabel att ta itu med böckerna. Jag installerade mig till en början i hans hem, tills jag fått säkerhet för att alla papper voro tillstädes.

Därefter flyttade jag hem och fortsatte skrivandet tills jag fått en fullständig balans-räkning som bestod provet hos revisorerna.

Wid nästa styrelsemöte blevo böckerna granskade och godkända och ledamöterna voro glada att slippa fängelset.

Men ordförande hade sina betänkligheter då han såg att vi endast kunde dela ut fem procent. Wi måste dela ut sex procent om folk i allmänhet ska få lust att gå in i föreningen! Finns det ingen post som du kan ändra på, så att vi får sex? Det skulle då vara att inte avskryva de tio procent som enl: stadgarna kräves svarade jag. "Wi struntar i stadgarna den här gången, vi tar de tio proc: så kanske det räcker." Och det räckte. Dessförinnan hade Thorgren begärt sit avsked som föreståndare. Så nu hade vi att se oss om efter en ny föreståndare. Och vi hade turen att utan större bekymmer få en ny. En f.d. expedit från södra sockendelen hade försökt med en liten handel i Söderbärke, men misslyckats. Och på vår förfägan var han glad över att få anställning i hembygden. Han blev derefter som vi förstår både föreståndare och expedit i den lilla kammaren.

I det draget började de flesta kunderna i södra sockendelen att yrka på en fileal därnere. Det blev för lång väg att gå till Ängelsberg å handla. Efter många påtryckningar utlyste ordförande ett möte i Sörby goodtemplars för att få ett samtal med folket. Det blev fullt hus och fordringarna om en fileal voro enstämmiga. Men föreståndare och lokal var något att fundera över, och förvirringen var stor.

Efter allt diskuterande hit och dit, var det en förständig människa som begärde proposition. Därmed var den fruktlösa diskussionen slut och ordförande nöjde sig med att yrka på votering på det sättet att alla som voro för en fileal i Sörby skulle resa sig. De reste sig alla utom mitt lilla jag. "Jaså du sitter du, ja dej räknar vi inte med" (så kan man tackla ner sej) Jag var mycket upprörd över hela tillställningen, men jag påminde ordförande om Herr Roslings ord "att en fileal kan en förening tänka på då den uppnått en omsättning av sådär en 40,000 kronor. Med de få tusen som första årets omsättning gick till så är det rena galenskapen att nu starta en fileal, hur gott det än vore för oss härnere." Så skildes mötet med hopp om fileal men Mellkjist talade aldrig mer om saken. Alltså blev södra socknen utan fileal trots styrelsens löfte.

Om vi ändå hade ett upplag av de allmännaste å tyngsta varorna härnere, gick det väl ändå an, sade somliga, och en sväger till mig Gottfrid Westerdal hos vilken jag hyrde, tog en dag till orda och sade: "Nog skulle vi kunna ta hem ett par lass varor å dela ut härhemma. Jag har ju häst, å gumman din kunde ju bli säljare.

Som ord och handling voro ett hos mannen åkte han straxt ned till Ängelsberg och kom överens med den nye förståndaren, som däri såg en välkommen ökning i omsättningen. Westerdal körde därefter två lass

varor, såsom fotogen, mjöl, gryn, kaffe, socker, sirap å karameller. Och med följde kvittensbok och våg. Därmed var en billig fileal öppnad ty vi utförde allt arbete gratis. Genom budskickning till de mest intresserade var komersen snart i full gång, och till stor belåtenhet för grannarne.

Det sinade dock hastigt på lagret och vi voro just betänkta på att åter hämta ett par lass, då det kom bud ifrån Ängelsberg att spyflugor varit framme och målat att folket i Kvarnvreten hämtat hem lasstals med varor. Hur mycket vi stal av dessa varor kunde inte bestämt sägas, men att det var alldeles på tok, det var ju klart! Föreståndarens alla försök att stävja ofoget misslyckades totalt. Det var således ingen annan råd än att hastigt slå igen butiken och sända tillbaka tomfat, överblivna varor, våg kvittensbok och kassa. Redovisningen utvisade klart att min hustrus fileal inte visade ett öres brist.

Det var nu tacken för allt det vi försökt uträtta till fromma för saken.

~~Jag frågade min hustru i skrivande stund om hon fick något för allt sitt besvär. "Ja jag bad att få en tom karamellburk och det fick jag, men jag tog inte så mycket som en karamell under hela tiden.~~

Trots alla dessa besvärligheter har jag behållit tron på kooperationens möjligheter - ja enda möjligheten att skapa en förnuftig reglering av produktion och fördelning inom landet. Och sett i ett vidsträcktare sammanhang - till eliminering av internationell oreda, och därav följande krigshot.